

371.012
П92

1727

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. Драгоманова

ТХОРЖЕВСЬКА Тетяна Віталіївна

УДК 372.874

ІНТЕГРАЦІЯ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ І КРЕСЛЕННЯ
НА УРОКАХ ОБСЛУГОВУЮЧОЇ ПРАЦІ В 5-7 КЛАСАХ

13.00.02 – *Теорія та методика викладання креслення*

АВТОРЕФЕРАТ
*дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук*

Київ – 1998

НБ НПУ
імені М.П. Драгоманова

100310558

БІБЛІОТЕКА
НПУ імені М.П. Драгоманова

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національному педагогічному університеті ім.М.П.Драгоманова, Міністерство освіти України

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Дьомін Анатолій Іванович
Національний аграрний університет,
завідувач кафедри педагогіки

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Верхола Арнольд Павлович
Український державний університет
харчових технологій,
завідувач кафедри інженерної графіки;

кандидат педагогічних наук
Коротєєва Валентина Олексіївна
Інститут українознавства Національного
університету ім. Т.Г.Шевченка,
завідувач відділу історії освіти

Провідна установа: Житомирський державний педагогічний
інститут ім. І.Я.Франка, кафедра педагогіки,
Міністерство освіти України, м. Житомир

Захист дисертації відбудеться "17" червня 1998р.
о _____ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.05
в Національному педагогічному університеті ім.М.П.Драгоманова
(252601, Київ , вул. Пирогова, 9)

З дисертацією можна ознайомитись в бібліотеці Національного
педагогічного університету ім.М.П.Драгоманова (252601, Київ , вул.
Пирогова, 9)

Автореферат розісланий "14" червня 1998р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

В.М.Назаренко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. В сучасних умовах розвитку науки, техніки і виробництва все більш важливого значення набувають графічні засоби передачі інформації. Уміння вільно користуватись кресленням, схемою, планом, графіком чи алгоритмом стає однією з найважливіших професійних якостей людини. Разом з тим, засвоєння сучасних наукових знань з більшості шкільних навчальних предметів ґрунтується на широкому застосуванні найрізноманітніших форм графічної наочності. Тому незаперечним слід вважати той факт, що оволодіння сучасними науковими знаннями і різними видами професійної діяльності викликає необхідність навчати школярів користуватись різноманітними засобами графічної інформації, в першу чергу до яких слід віднести креслення.

Основи знань про утворення графічних зображень та уміння користуватись ними учні одержують на уроках креслення у VIII-IX класах.. Але потреба в графічних знаннях та вміннях виникає значно раніше – ще в V-VII класах на уроках трудового навчання. Проблема графічної підготовки школярів на уроках трудового навчання була предметом уваги багатьох дослідників: О.К.Бешенкова, О.Д.Ботвіннікова, В.О.Гервера, П.В.Дмитренка, В.І.Качнева, Г.Є.Левченка, В.К.Сидоренка, Д.О.Тхоржевського. Вагомий внесок у вирішення цієї проблеми вносять дослідження інтеграції трудового навчання і креслення, здійснені В.В.Моштуком, В.К.Сидоренком і Д.О.Тхоржевським.

Основу для розв'язання проблеми графічної підготовки школярів на уроках трудового навчання закладено в психологічних дослідженнях закономірностей сприйняття школярами простору, утворення і розвитку просторових уявлень (Б.Г.Ананьєв, М.В.Гамезо, П.Я.Гальперін, В.І.Зикова, В.П.Зінченко, О.М.Кабанова-Меллер, Н.П.Лінькова, Б.Ф.Ломов, М.Ф.Четверухін, І.С.Якиманська), розвитку просторової уяви та просторового мислення Ю.З.Гільбух, І.А.Каплунович, Ф.М.Шемякін, В.С.Столетнев) та графічної підготовки школярів (М.М.Анісімов, О.Д.Ботвінніков, Є.О.Василенко, А.П.Верхола, В.Н.Виноградов, В.О.Гервер, П.В.Дмитренко, Л.М.Коваленко, В.І.Кузьменко, М.М.Макарова, М.Г.Преображенська, І.А.Ройтман, В.К.Сидоренко, Д.О.Тхоржевський).

Проте, всі відомі дослідження проблем графічної підготовки школярів на уроках трудового навчання, охоплювали головним чином технічну працю. Обслуговуюча праця за невеликим винятком залишалась поза увагою дослідників. Поодинокі публікації переважно на рівні методичних рекомендацій не вирішували проблему в цілому.

Актуальність проблеми, все більше зростаюча потреба наповнювати процеси обслуговуючої праці засобами передачі графічної інформації викликають необхідність теоретичного обґрунтування і експериментальної перевірки можливостей здійснення графічної підготовки школярів на уроках обслуговуючої праці. Це і зумовило вибір теми дисертаційного дослідження “Інтеграція трудового навчання і креслення на уроках обслуговуючої праці в 5-7 класах”.

Мета дослідження - визначити доцільну форму інтеграції трудового навчання та креслення, яка б забезпечила ефективність формування понять та вмінь з обробки тканин на уроках обслуговуючої праці.

Об'єкт дослідження - графічна та трудова підготовка на уроках обслуговуючої праці.

Предметом дослідження є процес інтеграції трудового навчання та креслення на уроках обслуговуючої праці.

Гіпотеза дослідження. Графічна підготовка на уроках обслуговуючої праці буде доцільною і ефективною, якщо:

графічні поняття та вміння будуть підпорядковані навчальним цілям предмету трудового навчання на уроках обслуговуючої праці;

зміст графічних понять та вмінь буде визначено на основі аналізу предметної діяльності в межах опанування прийомами з конструювання, моделювання та технологічної обробки тканин на уроках з обслуговуючої праці;

будуть розроблені відповідні методичні прийоми.

Відповідно до мети і гіпотези були визначені такі завдання дослідження:

1. Проаналізувати форми здійснення інтеграції трудового навчання та креслення і визначити ту з них, яка забезпечує належні умови для графічної та трудової підготовки школярів на уроках обслуговуючої праці.

2. Визначити та експериментально перевірити на доступність зміст графічної підготовки школярів на уроках обслуговуючої праці.

3. Розробити та експериментально перевірити на ефективність методичні прийоми формування графічних понять та вмінь на уроках обслуговуючої праці.

4. Розробити та експериментально перевірити методику прилучення учнів до національної культури шляхом ознайомлення з традиціями українського народу, втіленими в національному одязі як засобу підвищення ефективності графічної підготовки школярів на уроках обслуговуючої праці.

Методологічною основою дослідження стали закономірності та тенденції в інтеграційних процесах сучасного наукового пізнання; базисні положення теорії пізнання і діяльності людини; психологічні закономірності розумового та культурного розвитку школярів; основні положення про реформування навчального процесу у загальноосвітніх

школах, викладені в Державній національній програмі “Освіта. Україна ХХІ століття”. В дисертації критично використано теоретичні й методичні розробки різноманітних проблем графічної підготовки школярів.

Експериментальна робота проводилась у загально-освітніх школах №№ 80 і 232 м. Києва, №3 м.Вишневого Києво-Святошинського району та в українській гімназії №1 м.Тернополя. До різних видів опитування залучались викладачі фахових предметів Кременецького педагогічного коледжу (Тернопільська область), Корсунь-Шевченківського (Черкаська область) та Красноармійського (Донецька область) педагогічних училищ, Національного педагогічного університету ім.М.П.Драгоманова, Херсонського державного педагогічного університету та Слов'янського державного педагогічного інституту (Донецька область).

Досліджування здійснювалось в декілька етапів.

Перший етап (1993-1995 роки) полягав в обґрунтуванні необхідності та актуальності дослідження шляхом ознайомлення з навчально-програмною документацією та досвідом фахівців-педагогів і науковців, в аналізі психолого-педагогічної літератури з проблем трудового навчання та креслення; в аналізі літератури з мистецтвознавства, народознавства, з питань української культури та побуту. На цій основі було сформульовано робочу гіпотезу, мету та завдання дослідження, а також розроблено перший варіант інтегрованого курсу трудового навчання та креслення.

На *другому етапі* (1995-1996 роки) розпочато дослідно-експериментальну роботу в загальноосвітніх школах з метою уточнення запропонованого курсу; розроблено методику формування графічних знань та вмій на уроках обслуговуючої праці; розроблено методику прилучення учнів до національної культури шляхом ознайомлення з національним українським одягом.

На *третьому етапі* (1997-1998 роки) проведено експериментальне визначення ефективності формування графічних знань та вмій на уроках обслуговуючої праці та перевірку запропонованої методики прилучення учнів до національної культури.

Для вирішення поставлених завдань на всіх етапах дослідження застосовувались різноманітні методи, які взаємно доповнювали один одного: вивчення та аналіз філософської, психолого-педагогічної літератури, аналіз підручників, навчальних посібників та навчально-програмних документів з креслення, трудового навчання, геометрії, математики з 1 по 7 класи; аналіз джерел з історії української культури, народознавства та мистецтвознавства; вивчення та узагальнення передового педагогічного досвіду з досліджуваної проблеми; спостереження за ходом навчального процесу та всебічний аналіз його результатів; аналіз результатів практичної діяльності школярів; педагогічний експеримент та всебічний аналіз його результатів.

Наукова новизна дослідження полягає у дидактичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці можливостей формування графічних понять та вмінь на уроках обслуговуючої праці.

Теоретична значущість дослідження полягає в реалізації предметно-діяльнісного підходу до визначення сукупності графічних понять та вмінь, що підлягають формуванню на уроках обслуговуючої праці; у визначенні функціональних взаємозв'язків між графічними поняттями і вміннями та об'єктами практичної діяльності школярів на уроках обслуговуючої праці.

Практична значущість дослідження полягає в розробці науково обґрунтованих методичних рекомендацій для формування графічних понять та вмінь на уроках обслуговуючої праці, а також для прилучення школярів до національної культури через зміст уроків обслуговуючої праці. Удосконалена навчальна програма з трудового навчання для учнів 5-7 класів загальноосвітніх шкіл України (затверджено Міністерством освіти України).

Особистим внеском автора дослідження є визначення підходу до інтеграції трудового навчання та креслення на уроках обслуговуючої праці; розробка методики формування графічних понять та вмінь і методики прилучення учнів до національної культури.

Вірогідність результатів дослідження забезпечується методологічною обґрунтованістю його вихідних позицій, застосуванням комплексу методів, адекватних меті та завданням дисертаційної роботи, репрезентативністю вибірки, кількісною обробкою та якісним аналізом результатів експерименту, апробацією і впровадженням їх в практику роботи загальноосвітньої школи.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження апробовані у процесі застосування розроблених дисертантом методичних матеріалів в умовах загальноосвітніх шкіл м.Київа та області і в українській гімназії м.Тернополя. Найважливіші теоретичні положення і висновки дослідження доповідались на щорічних (1995-1998 рр.) звітних наукових конференціях професорсько-викладацького складу кафедри методики трудового навчання та креслення Національного педагогічного університету ім. М.П.Драгоманова; відображені в матеріалах міжвузівської науково-практичної конференції "Проблеми підготовки вчителів трудового навчання в умовах відродження національної школи України" (Кременець, 1995р.) та та міжнародної наукової конференції "Проблеми наступності та інтеграції змісту навчання у системі Школа-ПТУ-ВУЗ" (Вінниця, 1996р.)

Публікації. Основні теоретичні положення і висновки дослідження знайшли відображення у 8-ми публікаціях дисертанта, в тому числі чотири статті у фахових виданнях.

Структура роботи зумовлена логікою дослідження. Дисертація складається із вступу, двох розділів (чотирьох параграфів), висновків, списку основних використаних джерел та додатків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

Специфіка роботи з тканинами на уроках обслуговуючої праці полягає головним чином у вивченні процесів створення одягу (конструювання та технологія пошиття). Важливе місце у цих процесах займає прямий і зворотній зв'язок між плоскою викрійкою і об'ємним виробом, який повинен якнайповніше відтворювати досить складну форму людського тіла або його окремих частин, відповідати його розмірним ознакам, не заважаючи при цьому працездатності чи життєздатності людини і задовольняючи при цьому її естетичні смаки. Тому повноцінне засвоєння знань про процеси моделювання, конструювання і технологію виготовлення одягу з тканин (проектно-технологічний процес виготовлення швейного виробу) неможливе без опори на графічні знання, які саме забезпечують можливість людині уявляти об'ємну форму будь-якого предмета за його плоскими зображеннями.

В дисертації показано, що, незважаючи на достатньо глибоку розробленість теоретичних і методичних аспектів формування графічних знань і вмінь школярів, графічній діяльності на уроках обслуговуючої праці не надавалось важливого значення. Цілком очевидно, що в 5-7 класах під час вивчення розділу "Обробка матеріалів" багато елементів діяльності дівчаток повинні бути пов'язані з використанням елементів графічної грамоти (побудова креслень деталей одягу; зняття розмірних ознак; побудова базисної сітки виробу; побудова креслення основи виробу; конструювання; моделювання; ознайомлення з будовою швейної машини; читання кінематичних схем механізмів швейної машини; графічне позначення швів та інших з'єднань; моделювання елементів одягу, оздоблення; створення малюнка для вишивки, аплікації та інших видів декоративно-прикладного мистецтва). Але в даному разі мова не може йти про механічне об'єднання навчальних відомостей з різних галузей знань (маються на увазі теоретичні основи проектування та виготовлення одягу і графічні знання). Потрібний виважений і обгрунтований підхід до доцільного застосування графічних знань і вмінь для пояснення і передачі інформації про проектно-технологічні процеси швейного виробництва. Реалізувати такий підхід можливо на основі інтеграції знань з трудового навчання і креслення.

У процесі дослідження з'ясовано, що інтеграційні процеси у навчанні, інтеграція навчальних предметів є неминучим і закономірним явищем. Тому інтеграційні процеси були і залишаються об'єктом пильної уваги багатьох дослідників як в Україні, так і за її межами (В.С. Безрукова, А.П.Беляєва, В.П.Курок, П.С.Лернер, М.І.Махмутов, В.В.Моштук, А.А.Пінський, В.Г.Розумовський, В.К.Сидоренко, Д.О.Тхоржевський, Ю.С.Тюнников, Г.Ф.Федорець). Інтегровані курси сприяють тому, що учні оволодівають узагальненими знаннями, запобігають їх однобічному розвитку і прискорюють розширення їхнього світовідчуття.

Проблема інтеграції навчальних предметів досить багатоаспектна. В процесі проведення дослідження встановлено, що існують різні варіанти інтеграції. Вибір того чи іншого з них залежить від кінцевої мети створення інтегрованого курсу. Так, Сидоренко В.К. підпорядкував інтеграцію трудового навчання та креслення розвитку технічних здібностей школярів.

У своєму дослідженні ми виходили з того, що графічні знання і вміння повинні бути підпорядковані навчальним потребам трудового навчання. Зміст графічних понять та вмінь у нашому дослідженні визначено на основі аналізу предметної діяльності в межах опанування прийомами конструювання, моделювання та технологічної обробки тканин на уроках з обслуговуючої праці. Визначений перелік графічних понять і вмінь включено до навчальної програми з трудового навчання, затвердженої Міністерством освіти України.

До змісту графічного матеріалу, необхідного для уроків обслуговуючої праці віднесено:

V клас (загальні відомості про креслення та його елементи)

Початкові відомості про креслення як засіб передачі інформації.

Правила оформлення креслень.

Креслярські інструменти та прийоми правильного користування ними.

Поняття про мірило.

Прийоми обмірювання плоских предметів.

Елементи розміру на кресленні.

Умовні позначення на кресленнях.

Прийоми виконання геометричних побудов на кресленнях (побудова відрізків прямої за їх заданим положенням, побудова кутів заданої величини, поділ відрізка на рівні частини, побудова геометричних фігур, найпростіші види спряжень).

VI клас (початкові відомості про утворення зображень на кресленнях)

Визначення розмірів об'ємно-просторових предметів із складною формою поверхні.

*Основні правила побудови геометричних фігур.
 Розширення відомостей про геометричні фігури (побудова спряжень,
 поділ кола та кута на рівні частини).
 Початкові відомості про креслення в системі прямокутних проєкцій.
 Проєціювання предметів на одну та дві площини проєкцій.
 VII клас (креслення в системі прямокутних проєкцій)
 Форма предмета як сукупність поверхонь геометричних тіл.
 Аналіз геометричної форми предмета.
 Поняття та основні правила побудови розгортки поверхонь.
 Загальні відомості про перерізи, їх призначення та застосування.
 Проєціювання геометричних тіл на три площини проєкцій.
 Початкові відомості про зображення з'єднань предметів.*

Наведений перелік навчального матеріалу не суперечить меті формування в учнів цілісних уявлень про креслення як засіб передачі графічної інформації і разом з тим узгоджується з із змістом їх навчальної діяльності на уроках обслуговуючої праці. У процесі дослідження вивчалися і вікові можливості учнів щодо засвоєння ними на уроках обслуговуючої праці графічного матеріалу. На основі аналізу публікацій з педагогічної психології (О.Д.Ботвінников, Н.П.Лінькова, О.А.Люблінська, М.Ф.Четверухін, І.С.Якиманська та ін.) та результатів досліджень кафедри трудового навчання і креслення НПУ ім.М.П.Драгоманова (1985-92рр.) встановлено, що запропонований навчальний матеріал узгоджується з пізнавальними можливостями учнів V-VII класів.

Доступність розробленого навчального матеріалу перевірено експериментально. Показник засвоєння змісту навчального матеріалу, встановлений за результатами експерименту, досягав 81,3% (за оцінками "5", "4" і "3"). Виходячи із загальноприйнятого критерію 70% (С.І.Арахангельський, В.П.Беспалько, О.О.Купріянов), можна стверджувати про досить високий рівень сформованих в учнів графічних знань та вмінь.

Передбачені для засвоєння учнями на уроках обслуговуючої праці графічні поняття та вміння досить різноманітні. Для їх формування в дисертації визначено чотири сукупності методичних прийомів. Вони враховують відмінності у розумових діях учнів, пов'язаних з особливостями змісту призначеного для засвоєння навчального матеріалу. Тому кожний прийом відрізняється від іншого спрямованістю навчального впливу. Запропоновані прийоми узгоджуються з результатами раніше виконаних досліджень В.К.Сидоренка, Г.М.Тропіної та Д.О.Тхоржевського. Кожний прийом являє собою алгоритм навчальної діяльності учня, який визначає послідовність засвоєння навчального матеріалу:

створення у учнів зацікавленості в засвоєнні нових знань (мотивація навчання);

виділення характерних ознак графічних понять, вивчення необхідних для практичної діяльності геометричних побудов чи мислительних (уявних) просторових перетворень;

виконання графічних побудов (практичні графічні дії);

завершальне формування основних положень вивченого матеріалу.

На кожному з названих етапів учні виконують певну навчальну роботу по засвоєнню навчального матеріалу, причому характер учбових дій узгоджується із змістом навчального матеріалу з обслуговуючої праці. В дисертації показано, що кожний етап засвоєння навчального матеріалу активізує розумову діяльність учня, примушує його створювати уявні графічні образи, запам'ятовувати їх і застосовувати у наступних практичних діях.

Ефективність розроблених методичних прийомів оцінювалась експериментально. В основу оцінки було покладено ступінь засвоєння навчального матеріалу учнями експериментальних і контрольних класів. Для цього в дисертації визначені чотири рівні сформованості графічних понять і вмінь:

низький (показник засвоєння навчального матеріалу не більше 50%);

середній (показник засвоєння навчального матеріалу від 50 до 70%);

достатній (показник засвоєння навчального матеріалу від 70 до 90%);

високий (показник засвоєння навчального матеріалу понад 90%).

За результатами експериментального навчання встановлено такий розподіл учнів за рівнями засвоєння навчального матеріалу: експериментальні класи – переважно на високому, достатньому і середньому; контрольні класи – в основному на достатньому, середньому і низькому рівнях.

Навчання на основі інтеграції повинно передбачати доцільне наповнення проектно-технологічної діяльності графічними знаннями і вміннями. Але така діяльність буде досягати поставленої мети тільки тоді, коли учні свідомо і обґрунтовано будуть застосовувати графічні уміння для вирішення проектно-технологічних завдань. Предметна діяльність учнів, яка інтегрує в собі знання про процеси моделювання, конструювання і технологію виготовлення одягу з тканин з опорою на графічні знання й уміння, дає можливість реалізувати в навчальному процесі метод проектів. Він дає можливість якнайповніше розкрити творчі можливості кожного учня, сприяє активізації пізнавальної діяльності учнів і разом з тим об'єднує інші традиційні методи навчання.

Логіка побудови кожного проекту у нашому дослідженні відповідала загальній структурі проектно-технологічної діяльності, пов'язаної із створенням конкретних швейних виробів (наволочки, фартушка, спідниці, сукні, штанців). Уміння і навички роботи із тканинами матеріалами, інструментами та навчальною інформацією учні одержували відповідно до послідовності

виконання проектів. Система проектів у нашому дослідженні будувалась за принципом ускладнення швейних виробів і пов'язаних з їх створенням графічних дій. Сьогодні маємо підтвердження ефективності застосованого нами методу проектів у результатах досліджень групи російських вчених (автори В.Д.Симоненко, М.Б.Павлова, Ю.Л.Хотунцев та ін.), які проводили свою роботу, незалежно від нас.

Інтеграція трудового навчання та креслення вирішує навчальні завдання, сутність яких розкрито на сторінках дисертації. У нашому дослідженні інтеграція розглядається не тільки як навчальний, а й як виховуючий та розвиваючий засіб. Вирішення цього ми пов'язуємо з формування графічної культури школярів на уроках обслуговуючої праці.

Звісно, що в першу чергу виникає питання про правомірність застосування самого терміну "графічна культура". Розуміючи під культурою рівень оволодіння якоюсь галуззю знань або діяльності (культура виробництва, культура праці, культура мови, культура побуту тощо), в дисертації показано, що є всі підстави на правомірність існування поняття графічної культури.

У процесі дослідження встановлено, що поняття "графічна культура" школяра повинно тісно пов'язуватись з рівнем сформованості графічних знань і вмінь, які можуть виступати засобом пізнання навколишнього світу. Але ці знання і вміння не повинні бути статичними. Це означає, що володіючи високим рівнем графічних знань і вмінь, школяр за кожним графічним зображенням, за кожною лінією чи умовною позначкою на ньому повинен "бачити" реальний образ, уміти пов'язати його з реальним об'єктом навколишньої дійсності. У більш широкому розумінні графічна культура повинна відображати здатність людини прогнозувати, планувати і коригувати свої дії, будувати процес діяльності в образах, а потім вже втілювати його в реальні дії чи процеси. Доречно зазначити, що уміння створювати в уяві образи об'єктів діяльності і оперувати ними - характерна особливість інтелекту людини. Вона полягає у можливості доволно актуалізувати образи на основі заданої графічної інформації (у процесі розв'язування конкретної задачі), видозмінювати їх під впливом різних умов (навчальних чи виробничих) або за власною ініціативою, вільно перетворювати їх і на цій основі створювати нові образи, суттєво змінені порівняно з початковими. Тому є всі підстави вважати, що графічна культура школяра у певній мірі може сприяти його інтелектуального розвитку. Поняття графічної культури охоплює сукупність таких важливих якостей школяра, як уважність і спостережливість, здатність до логічних міркувань, точність і координація рухів.

Важливим показником сформованості графічної культури школяра повинно стати його усвідомлене прагнення користуватись графічною інформацією у різних навчальних ситуаціях: при потребі зафіксувати нові для себе відомості (як тут не згадати ідею опорних конспектів, яка

ґрунтується на умовно-знакових графічних зображеннях), дізнатись про принцип дії якогось технічного об'єкта за технічною документацією на нього, передати свою думку стисло і лаконічно у вигляді графічного зображення тощо.

В дисертації показано, що доцільне поєднання графічної діяльності із вивченням моделей одягу, їх створенням та наступною побудовою необхідних для їх виготовлення викрійок створює належні умови для широкого вивчення поряд з конструктивним, художнього значення одягу, його мистецької значущості, емоційної насиченості. Саме в процесі цього можуть бути вирішені, на наш погляд, певні виховні та розвиваючі завдання. Одним з таких завдань є прилучення учнів до національної культури. Можливості виховного впливу на учнів ґрунтуються на емоційному сприйманні всього того, що сприяє розумінню навчального матеріалу через душу дитини та утворення особистісних цінностей. Носієм цінності в національному одязі є і матеріал, з якого його виготовлено (тканина, шкіра, солома, нитки), і думки тієї людини, яка його створювала, розсіпані шовком по сорочці чи кептарю, і пріоритети у виборі матеріалу, конструкції, і способу з'єднання, стильовому вирішенні, способі носіння та використання.

Засобом прилучення учнів до національної культури у дослідженні обрано процес формування естетичних смаків і уявлень про естетичні цінності через зміст навчального матеріалу. Невичерпні можливості для формування естетичних смаків і цінностей лежать у закономірностях розвитку художньо-естетичних якостей українського національного одягу та деяких видах діяльності, пов'язаних з обробкою тканин, яка, з одного боку є змістом трудового навчання, а з другого – невід'ємною складовою частиною культури українського народу.

Український національний одяг розвивався і вдосконалювався протягом багатьох століть, вбираючи багатовіковий досвід, засвоюючи кращі традиції. Особливості форми, довжини, крою, кравецької техніки, орнаменту одягу обумовлені багатьма факторами: рівнем розвитку виробничих сил, способом основних занять населення, кліматичними умовами, історичними традиціями. Цінність народного одягу полягає в його красі, відчутті міри, барвистості, мальовничості, різноманітності, практичності, доцільності. Кравецька справа пройшла довгий і складний шлях розвитку, в процесі якого в суспільній свідомості нагромаджувались і закріплювались досягнення, досвід і майстерність поколінь. Конструкція, крій одягу відпрацьовані століттями. Костюм постійно змінюється, але основні стабільні риси зберігаються.

У процесі дослідження з'ясовано, що виховні можливості національного вбрання вбачаються в багатьох аспектах (Л.Г.Коваль, Т.О.Ніколаєва):

як важливе історичне джерело, що відбиває життя українського народу;

як явище культури українського народу;

як одна з важливих ознак національної належності;

як художньо-культурне явище, що узагальнює досвід народу, його уподобання, його настрої, думки та мрії, його розум та красу, його практичність та чутливість;

як збереження традицій національної культури, що вдосконалюються та наслідуються.

Через розуміння емоційних станів, відчуття настрою, мрії, загальної емоційної спрямованості, учень починає осягати ідейний зміст образів. У нього виникає потреба в пізнанні, творче ставлення, що сприяє формуванню мистецьких установок та ціннісних орієнтацій.

Розроблена в дисертації методика прилучення учнів до національної культури ґрунтується на двох принципових положеннях, які виступають як способи організації інтелектуального та емоційного сприймання в їх нерозривній єдності:

підготовка відповідного асоціативного фонду, збагачення учня знаннями, які допоможуть їй осмислити образну структуру;

забезпечення глибини сприймання змісту.

Процес формування естетичної оцінки швейного виробу передбачає таку послідовність: сприймання прекрасного, переживання як результат сприймання, емоційна оцінка, естетичний аналіз, що характеризується усвідомленням емоцій і почуттів. Форми виразу оцінки у дослідженні обиралися різні - чуттєва, теоретична і практична.

До прийомів, що забезпечують формування естетичних оцінок, у дослідженні віднесено:

доцільне поєднання усіх складових впливу на школярів;

створення системи аналогій, що збагачують знання на розумовому та чуттєвому рівні;

збагачення та активізація словникового запасу;

набуття навичок у практичній діяльності.

Особливе місце у застосованій нами системі методичних прийомів відводиться залученню учнів до національної культури. Названий прийом ми використовували як фактор мотивації і практичної діяльності учнів. Разом з тим ми усвідомлюємо, що він має величезне значення для виховання національної самосвідомості. Досліджень в цьому напрямку не передбачалось. Це може стати окремою науковою роботою. Тоді педагогічні переваги інтеграції трудового навчання та креслення стануть ще більш переконливими.

Естетичні смаки учнів визначались на основі цілеспрямованого спостереження за їх діяльністю на уроках; аналізу самостійно виконаних практичних завдань; у процесі усних бесід з ними.

Узагальнення експериментальних матеріалів дало підстави виділити три рівні прояву естетичних смаків учнів:

високий (учень самостійно помічає естетично цінний силует одягу, зосереджує на ньому увагу, тривало спостерігає його, використовуючи при цьому різні аналізатори; яскраво виражає позитивні естетичні емоції - радість, здивування, захоплення - за допомогою виразної міміки, жестів, рухів, вокалізацій, вербалізацій; здатний виділити якості та властивості, що дозволяють віднести об'єкт до категорії красивого; відчуває потребу в співпереживанні з боку вчителя або однокласників, прагне привернути їхню увагу до об'єкта, запросити до спільного сприймання за допомогою слів, жестів, рухів; зберігає в пам'яті чуттєво-емоційний образ об'єкта, що справив враження; висловлює бажання знову сприйняти об'єкт);

середній (учень здатний самостійно виділити естетичний силует одягу в оточенні, проте не спостерігає його за допомогою різних аналізаторів, процес спостереження нетривалий; у процесі сприймання мляво виражає позитивні емоції; естетичні оцінки учня мають тенденцію до ужитковості, тобто красивим визначається той об'єкт, який можна практично застосувати; іноді відчуває потребу у співпереживанні з боку іншої особи; випадки згадування про об'єкт із часом трапляються надто рідко; не висловлює бажання знову сприйняти об'єкт);

низький (учень не вміє самостійно виділяти естетично цінний об'єкт із оточення; зосереджує увагу та спостерігає об'єкт лише за ініціативою вчителя; позитивні емоції виникають лише після яскравої демонстрації дорослим свого позитивно-естетичного ставлення до об'єкта; естетична оцінка або відсутня, або в окремих випадках має ужитковий характер; учень не відчуває потреби привернути увагу інших осіб до об'єкта, що сприймається; з часом зовсім не згадує про об'єкт, що сприймався).

Узагальнені результати експериментальної роботи показали такий розподіл учнів за рівнями прояву естетичних смаків:

експериментальні класи – низький 12,4%, середній 27,3%, високий 60,3%;

контрольні класи – низький 26,2%, середній 34,6%, високий 39,2%.

Одержані кількісні показники порівнювались і оцінювались статистично. На основі цього було встановлено, що вони не можуть бути визнані як випадкові, а результати експериментального навчання засвідчують надійність методики прилучення школярів до національної культури.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження є підстави стверджувати:

1. Інтеграційні процеси в освіті є закономірними і неминучими. Існують різні шляхи і варіанти інтеграції навчальних предметів. Вибір того чи іншого з них залежить від поставленої мети створення інтегрованого курсу. Як засвідчив аналіз літературних джерел, можливості інтеграції трудового навчання і креслення вивчені ще недостатньо повно. За своїм характером інтеграцію трудового навчання і креслення слід вважати предметною. В умовах інтеграції трудового навчання і креслення стає можливим створити умови для перенесення графічних способів передачі інформації в предметне середовище навчальної діяльності з обслуговуючої праці.

2. Здійснення інтеграції трудового навчання і креслення на уроках обслуговуючої праці повинно відбуватись шляхом наповнення навчального матеріалу з обслуговуючої праці графічними поняттями і вміннями. Це означає, що навчальний матеріал з креслення повинен бути підпорядкований цілям уроків з обслуговуючої праці. Відповідно до цього розроблено перлік графічних понять та вмінь, передбачених для формування на уроках обслуговуючої праці.

3. В умовах інтеграції трудового навчання і креслення застосувати традиційні методи графічної підготовки неможливо. Аналіз закономірностей формування графічних понять і вмінь на уроках обслуговуючої праці визначив можливість розробити чотири сукупності методичних прийомів. Вони враховують відмінності у розумових діях учнів, пов'язаних з особливостями змісту призначеного для засвоєння навчального матеріалу з трудового навчання і креслення.

4. В умовах інтеграції трудового навчання і креслення стає можливим доцільно поєднати графічну діяльність з вивченням моделей одягу, їх створенням та наступною побудовою необхідних для їх виготовлення викрійок створює належні умови для широкого вивчення поряд з конструктивним, художнього значення одягу, його мистецької значущості, емоційної насиченості. Таке змістове наповнення навчальної діяльності школярів на уроках обслуговуючої праці може розглядатись як засіб підвищення ефективності графічної підготовки школярів і разом з тим сприятиме вирішенню завдання прилучення учнів до національної культури.

Основні результати дослідження висвітлено в таких публікаціях автора:

1. Тхоржевська Т.В. Елементи графічної грамоти на уроках обслуговуючої праці // Трудова підготовка в закладах освіти. - 1997. - №1. - С.51-53.
2. Тхоржевська Т.В., Сидоренко В.К. Елементи графічної грамоти на уроках обслуговуючої праці // Трудова підготовка в закладах освіти. - 1997. - №2. - С.45-49.
3. Тхоржевська Т.В. Елементи графічної грамоти на уроках обслуговуючої

- праці // Трудова підготовка в закладах освіти. - 1997. - №3. - С.48-49.
4. Тхоржевська Т.В., Сидоренко В.К. Графічна культура школярів // Трудова підготовка в закладах освіти. - 1998. - №2. - С.37-39.
  5. Тхоржевська Т.В. Про зміст графічної підготовки на заняттях з обробки тканин в V-VII класах // Проблеми наступності та інтеграції змісту навчання у системі "Школа-ПТУ-ВУЗ": Матеріали міжнародної наукової конференції. - Вінниця, травень, 1996. - С.105-107.
  6. Тхоржевська Т.В. Практикум в майстернях як засіб прилучення студентів до національної культури // Проблеми підготовки вчителів трудового навчання в умовах відродження національної школи України: Матеріали міжвузівської науково-практичної конференції. - Кременець, 18-19 травня 1995р. - С.49-50.
  7. Тхоржевська Т.В., Буринський В.М., Замша С.І., Лебедев Д.В. Ознайомлення з пошивом українського традиційного одягу (додаток до тем: розкroювання, технологія пошиву та обробка виробів) // Прилучення учнів до національної культури у процесі трудового навчання. Додаток : Українські народні промисли. - К., 1996. - С.122.
  8. Тхоржевська Т.В., Боринець Н.І., Гнеденко О.П. та інші. Програми для загальноосвітніх навчально-виховних закладів: Трудове навчання, 5-7 класи. - К.: МО України, 1996.

АНОТАЦІЯ

Тхоржевська Т.В. Інтеграція трудового навчання і креслення на уроках обслуговуючої праці в 5-7 класах.

Дисертація у вигляді рукопису на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук із спеціальності 13.00.02 – теорія і методика викладання креслення. Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова, Київ, 1998.

В дисертації досліджена проблема інтеграції трудового навчання і креслення на уроках обслуговуючої праці. Автором досліджена можливість та визначено доцільний варіант інтеграції. Запропоновано зміст та методикку графічної підготовки школярів на уроках обслуговуючої праці. Обґрунтовано можливість прилучення школярів до національної культури в умовах інтегрованих уроків.

Ключові слова: *інтеграція, обслуговуюча праця, креслення, національна культура.*

АННОТАЦИЯ

Тхоржевская Т.В. Интеграция трудового обучения и черчения на уроках обслуживающего труда в 5-7 классах.

Диссертация в виде рукописи на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 – Теория и методика преподавания черчения. Национальный педагогический университет им.М.П.Драгоманова, Киев, 1998.

В диссертации исследована проблема интеграции трудового обучения и черчения на уроках обслуживающего труда. Автором исследована возможность и определен целесообразный вариант интеграции. Предложено содержание и методика графической подготовки школьников на уроках обслуживающего труда. Обоснована возможность приобщения школьников к национальной культуре в условиях интегрированных уроков.

Ключевые слова: *интеграция, обслуживающий труд, черчение, национальная культура.*

SUMMARY

Thorzhevska T.V. Integration of labour training and drawing at the lessons of labour training in forms 5-7.

Thesis manuscript is presented for the degree of Candidate of Pedagogical Sciences by speciality 13.00.02. – The theory and methodics of teaching of drawing. National Pedagogical University by M.P.Dragomanov, Kyiv, 1998.

The thesis contains the research of integration of labour training and drawing at the lessons of labour training. Author studied possibility and determined reasonable variant of integration. It has been offered the subject and the methodics of pupils' graphic preparation at the lessons of labour training. It has been motivated the possibility of pupils' drawing into national culture on conditions of integrated lessons.

Key words: *integration, labour training, drawing, national culture.*